

تأثیر مبادلات اقتصادی در توسعه شهرهای مرزی (مطالعه موردی: شهر پیرانشهر)

ابراهیم رومینا* - استادیار گروه جغرافیای سیاسی، دانشگاه تربیت مدرس
علی پورعزیزی - دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی آمایش سرزمین، دانشگاه تربیت مدرس
سید طاهر بایزی - دانشجوی کارشناسی ارشد شهرسازی، دانشگاه کردستان

تأیید نهایی: ۱۳۹۶/۰۸/۲۱

پذیرش مقاله: ۱۳۹۶/۰۲/۰۶

چکیده

بخشی از رشد و توسعه شهری کشورها تابع موقعیت جغرافیایی آنهاست. توسعه شهرهای مرزی بیشترین وابستگی را به موقعیت جغرافیایی و فاکتورهایی مانند مبادلات اقتصادی، فرهنگی و سیاسی آنها با فضای پیرامونی دارد. پیرانشهر در آذربایجان غربی، یکی از این شهرهای مرزی است که به دلیل موقعیت جغرافیایی اش، به لحاظ توسعه در وضعیت حاشیه‌ای قرار گرفته است. در این مقاله، نقش موقعیت جغرافیایی در توسعه شهر مرزی پیرانشهر و تأثیرات آن بر تحولات ناشی از گسترش اقتصاد مرزی آن بررسی می‌شود. پژوهش حاضر توصیفی-تحلیلی است و مستندات و داده‌های مورد نیاز آن، با مطالعات کتابخانه‌ای، مراجعه به سازمان‌ها و آمارنامه‌ها و همچنین مطالعات میدانی گردآوری شده است. مطابق نتایج، مبادلات اقتصادی با کردستان عراق موجب اشتغال‌زایی، تغییر نقش و کارکرد اقتصادی شهر، گسترش کالبدی و تغییر کاربری زمین شده است. همچنین مشاهدات نشان می‌دهد در نتیجه مبادلات مرزی، نقش اولیه نظامی-امنیتی شهر به سوی کارکرد تجاری-خدماتی در حال تغییر است. با توجه به این مهم، ضروری است ضمن توجه به نقش واسطه‌ای - فراهم‌سازی مواد اولیه مورد نیاز داخلی و ایجاد دریچه‌ای برای صادرات محصولات تولیدی - توجهی ویژه به مقوله ساماندهی و مدیریت یکپارچه مبادلات و حداقل‌سازی پیامدهای منفی آن صورت گیرد.

واژه‌های کلیدی: توسعه شهرهای مرزی، شهر پیرانشهر، مبادلات اقتصادی، نقش شهری.

مقدمه

تجارت موتور رشد و توسعه کشورهای است و کشورهای در حال توسعه برای پیشرفت لازم است به دنبال حضوری جدی‌تر در تجارت جهانی باشند. از جمله روش‌های نقش‌آفرینی در تجارت جهانی، گسترش مبادلات بین مناطق مرزی است. گسترش این‌گونه مبادلات، فواید زیادی برای کشورها دارد که از جمله مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به ایجاد اعتماد و کاهش تنش در مرز این کشورها اشاره کرد. ایجاد بازارچه‌های مرزی نیز یکی از راه‌های گسترش همکاری‌های منطقه‌ای است و به‌عنوان بخشی از یک راه‌حل اقتصادی برای کاهش بحران‌های منطقه‌ای، در مناطق مرزی ثبات ایجاد می‌کند و فعالیت‌های تولیدی و تجاری را گسترش می‌دهد (رازینی و همکاران، ۱۳۸۱: ۱۰-۱۷). تبادلات تجاری مرزنیسان با کشورهای همسایه سال‌هاست که در شهرهای مرزی رواج دارد؛ به‌طوری‌که معیشت عده زیادی از ساکنان نقاط صفر مرزی را تأمین می‌کند. ساکنان این نواحی که محرومیت آن‌ها بسیار بیشتر از سایر نقاط کشور است، توانسته‌اند با استفاده از رفاه نسبی حاصل از تجارت مرزی، تا حدودی از این محرومیت بکاهند (ناصری و پرگر، ۱۳۸۹). البته این امر در صورتی تحقق می‌یابد که عملکرد بازارچه‌ها هدفمند باشد و در نهایت به گسترش تولید، اشتغال و صادرات منجر شود. در غیر این صورت آثار زیانباری برای اقتصاد کشور به همراه دارد. بازارچه‌های مرزی علاوه بر سرعت‌بخشیدن به تجارت در امر صادرات غیرنفتی، در رشد و شکوفایی و توسعه اقتصادی منطقه نیز مفیدند و با به‌کارگیری بخش بزرگی از مردم، کمک بزرگی در اشتغال‌زایی هر منطقه دارند. علاوه بر این اشتغال مستقیم، تعداد زیادی از شاغلان بازارچه‌ها برای عده دیگری اشتغال غیرمستقیم فراهم می‌کنند و در حوزه ارتباطی، حمل‌ونقل و تهیه کالاهای صادراتی، آن‌ها را به‌کار می‌گمارند.

شهرها را می‌توان براساس اشتغال نیروی انسانی در بخش‌های مختلف اقتصاد شهری طبقه‌بندی کرد. بدین ترتیب، برحسب میزان نیروی انسانی در صنایع، خدمات آموزشی، گذران اوقات فراغت، عمده‌فروشی و مذهبی، شهرها به انواع صنعتی، خدماتی، دانشگاهی، توریستی، عمده‌فروشی و مذهبی قابل طبقه‌بندی‌اند (برزگران، ۱۳۷۲: ۴۸). شهرهای مرزی عمدتاً نقش اداری-نظامی دارند. با توجه به تحولات جهانی، ملی و منطقه‌ای، نیاز به ارتباط دوسویه کشورها در این شهرها به‌وجود آمده و تغییراتی در روابط، کارکرد و کالبد شهرهای مرزی ایجاد شده است. این تغییر و ارتباط، ساختار اقتصادی را دگرگون ساخته است. از جمله عواملی که تأثیر بسزایی بر رشد اقتصادی و تغییرات کالبدی شهرهای مرزی دارد، مبادلات اقتصادی است. در فرایند رشد اقتصادی کشورهای جهان سوم، به‌علت وابستگی شدید این کشورها به درآمدهای صادراتی و نیز به واردات برای پی‌ریزی ساختار صنعتی، تجارت خارجی نقشی اساسی و حساس ایفا می‌کند. بی‌توجهی به این عامل مهم در تحقیقات و بررسی‌های مربوط به رشد اقتصادی در این دسته کشورها، در نتیجه‌گیری از شرایط و پیش‌بینی‌ها خطا ایجاد می‌کند (بی‌سخن، ۱۳۸۷: ۱۱). در همین راستا مبادلات اقتصادی-مرزی، از مهم‌ترین روش‌های ایجاد تحول در شهرهای مرزی محسوب می‌شوند و تحولاتی بنیادین در کارکرد، کالبد، اشتغال و ساختار اقتصادی این شهرها ایجاد می‌کنند.

با توجه به اهمیت مناطق مرزی و تأثیر مبادلات اقتصادی در تغییرات ساختار اقتصادی-کالبدی شهرها، مسائل جغرافیایی-اقتصادی و سیاسی این مناطق باید شناسایی شود. در همین راستا مبادلات مرزی در پیرانشهر و تأثیرات آن بر شهر به‌عنوان نمونه‌ای مورد بررسی می‌شود.

مبانی نظری

غایت اصلی تمامی برنامه‌ریزی‌های آمایشی، رسیدن به توسعه پایدار، تعادل منطقه‌ای، توزیع مناسب فعالیت‌ها و استفاده حداکثری از قابلیت‌های محیطی در فرایند توسعه مناطق است. برنامه‌ریزی توسعه با نگرش صرف اقتصادی و بدون توجه

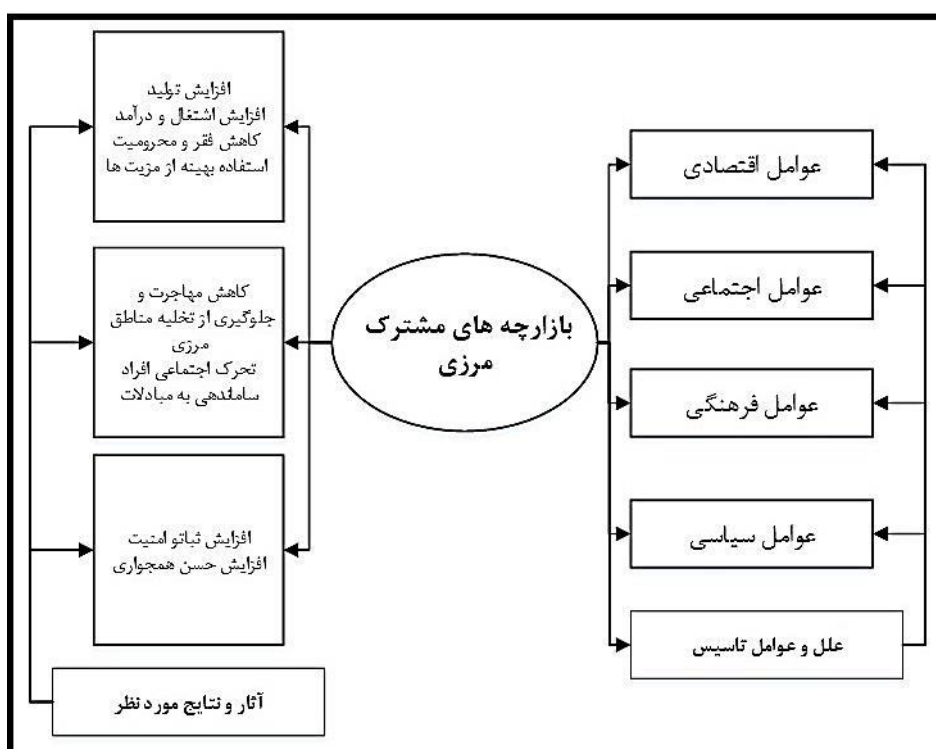
به بازتاب‌های اجتماعی و منطقه‌ای صورت گرفت که نابرابری‌های اجتماعی، اقتصادی و منطقه‌ای را افزایش داد و مانع بهره‌گیری متعادل همه مناطق از مواهب توسعه شد (زالی، ۱۳۸۳: ۳۴). صاحب‌نظران در زمینه توسعه مناطق مرزی که تحت تأثیر فاکتور امنیت در این منطقه و نقش آن در پهنه سرزمین است، اختلاف دیدگاه دارند، اما به‌طور کلی سه رویکرد به این مقوله وجود دارد: الف) اولویت امنیت بر توسعه، ب) اولویت توسعه بر امنیت، و ج) درک متقابل توسعه و امنیت (احمدی‌پور و الیاسی، ۱۳۹۲: ۷۹).

در نظریه سیستم‌های جهانی والر اشتاین (۱۹۷۴)، مناطق مرزی و شهرهای واقع در آن با گسترش فعالیت‌ها و ایجاد بازارچه‌های مرزی، مواد خام و اولیه مناطق مرکزی را که قلب اقتصادی و سیاسی محسوب می‌شوند، تأمین می‌کنند. همچنین پیشرفت‌های اجتماعی و اقتصادی همه مناطق، از نقش و جایگاه مناطق مرزی تأثیر می‌پذیرد. اگر ارتباطات تجاری بلندمدت و سرمایه‌گذاری وجود داشته باشد، توسعه مناطق مرزی و شهرهای واقع در آن، در شرایط جهانی شدن در حاشیه قرار نمی‌گیرند، بلکه موقعیت آن‌ها ارتباطی می‌شود (موسوی، ۱۳۸۸: ۴۱). در مجموع، اقتصاد مناطق مرزی، نقشی اساسی در پیشرفت اقتصادی نواحی مرزی، بهبود استانداردهای زندگی مردم، کاهش فقر، توزیع مناسب درآمد، ایجاد روابط دوستی و آشنایی بیشتر، و نیز تسریع همکاری بین نواحی مرزی دارد (وارام، ۲۰۰۴: ۱۴۵)؛ بنابراین، همکاری‌ها در قالب بازارچه‌های مشترک مرزی، از شناخته‌شده‌ترین روش‌های توسعه اقتصادی مناطق مرزی به‌شمار می‌رود (محمدی و همکاران، ۱۳۸۴: ۵۵). به اعتقاد بسیاری از صاحب‌نظران، فرایند یکپارچگی و همکاری بین مرزی، نظم اقتصادی و توسعه فضایی مناطق مرزی را تغییر می‌دهد (موسوی، ۱۳۹۱: ۵۷). همکاری بین مرزی موجب جمعیت‌پذیری و جذب سرمایه در این شهرها می‌شود. بدین ترتیب، این شهرها اهمیت راهبردی دارند و به‌نوعی مراکز اقتصادی کشور به‌شمار می‌آیند. براساس این ویژگی، تصمیم‌گیران سیاسی ناگزیر از تجدیدنظر در روابط خود با شهرهای مرزی و پیرامونی هستند تا زمینه توسعه و رشد این شهرها و مناطق پیرامونی فراهم شود. در واقع، این شهرها دروازه‌های ورود کشورها به نواحی بین‌المللی هستند و قابلیت آن را دارند که به مناطق ارتباطی مهمی بدل شوند (واندر و بوت، ۱۹۹۵: ۷۵-۹۴). در این راستا، بازارچه موجب خروج شهرهای مرزی از انزوای جغرافیایی، گسترش زیرساخت‌های منطقه، توسعه روستایی و تثبیت جمعیت در شهرهای مرزی می‌شود (محمدی و همکاران، ۱۳۸۴: ۵۵). ایجاد و گسترش بازارچه‌های مرزی، راهبردی کلیدی در راستای کمک به اقتصاد این نواحی و گسترش همکاری‌های اقتصادی و مبادلات بازرگانی میان کشورهای همسایه است (محمدی، ۱۳۷۸: ۵۵).

ایران دارای همسایگان متعدد و مرزهای مشترک طولانی با آن‌هاست. در دو سوی مرز، افراد بومی سکونت دارند که از گذشته‌های دور، از طریق تبادل کالا با اشخاص آن سوی مرز، نیازمندی‌های خود را برطرف می‌کرده‌اند (زرقانی و همکاران، ۱۳۹۱: ۲). یکی از راهکارهای پیشنهادی برای ساماندهی این موضوع، تأسیس و فعل کردن بازارچه‌های مرزی است (محمدی و همکاران، ۱۳۸۴: ۵۶). اقتصاد مناطق مرزی به دوستی و تفاهم طرفین، امنیت و رونق اقتصادی، ایجاد فرصت‌های شغلی و شکل‌گیری نوعی مزیت نسبی در مناطق مرزی منجر می‌شود (وارام، ۲۰۰۴: ۱۴۵). اهداف بازارچه‌های و مبادلات مرزی به استناد ماده ۱۱ قانون واردات عبارت‌اند از: ۱. ایجاد اشتغال، ۲. تأمین کالاهای مورد نیاز مناطق مرزی، ۳. کاهش قاچاق، ۴. تثبیت جمعیت مرزنشین در نواحی مرزی و افزایش امنیت ملی در نقاط راهبردی، ۵. رونق‌بخشیدن به اقتصاد مناطق مرزنشین، و ۶. وقوف بر امکانات بالقوه تجاری کشورهای همسایه و گشودن باب مراودات تجاری با آن‌ها (رکن‌الدین افتخاری، ۱۳۸۷: ۹۲).

پیروبداقی (۱۳۷۹) تأسیس بازارچه‌های مرزی را وابسته به چهار عامل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی معرفی می‌کند. در بخش سیاسی و اجتماعی، کاهش مهاجرت و تثبیت جمعیت اهمیت دارد تا این جمعیت، محافظان بومی این منطقه حساس باشند و ثبات، امنیت و روابط هم‌جواری امن افزایش یابد. در بخش اقتصادی، هدف افزایش تولید و

اشتغال و کاهش فقر و محرومیت است که این امر با بهره‌برداری از مزیت‌های موجود صورت می‌گیرد تا توسعه فضایی و متوازن ایجاد شود. با توجه به اهداف اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و امنیتی و کارکردهای پیش‌بینی‌شده، بازارچه‌ها تا حدودی در توسعه نواحی پیرامونی تأثیر مثبت داشته‌اند و این امر بستر لازم را برای افزایش امنیت در ابعاد مختلف فراهم آورده است. از دیدگاه جغرافیای اقتصادی جدید، اگر مناطق مرزی با یکپارچگی و همکاری‌های بین‌مرزی جذابیت کامل به‌دست آورند، مراکز توده‌سازی جدید در کنار مرزها برای بهره‌برداری از آثار ذخیره و تقاضای بین‌مرزی شکل می‌گیرد (ستایلر و نیبور، ۲۰۰۲: ۹). شکل ۱ نحوه کارکردهای بازارچه‌های و مبادلات مرزی را نشان می‌دهد. بر همین مبنا می‌توان آثار فضایی مبادلات مرزی را بر توسعه فضایی تبیین کرد.

شکل ۱. مدل مفهومی کارکردهای مورد انتظار تشکیل بازارچه‌های مرزی

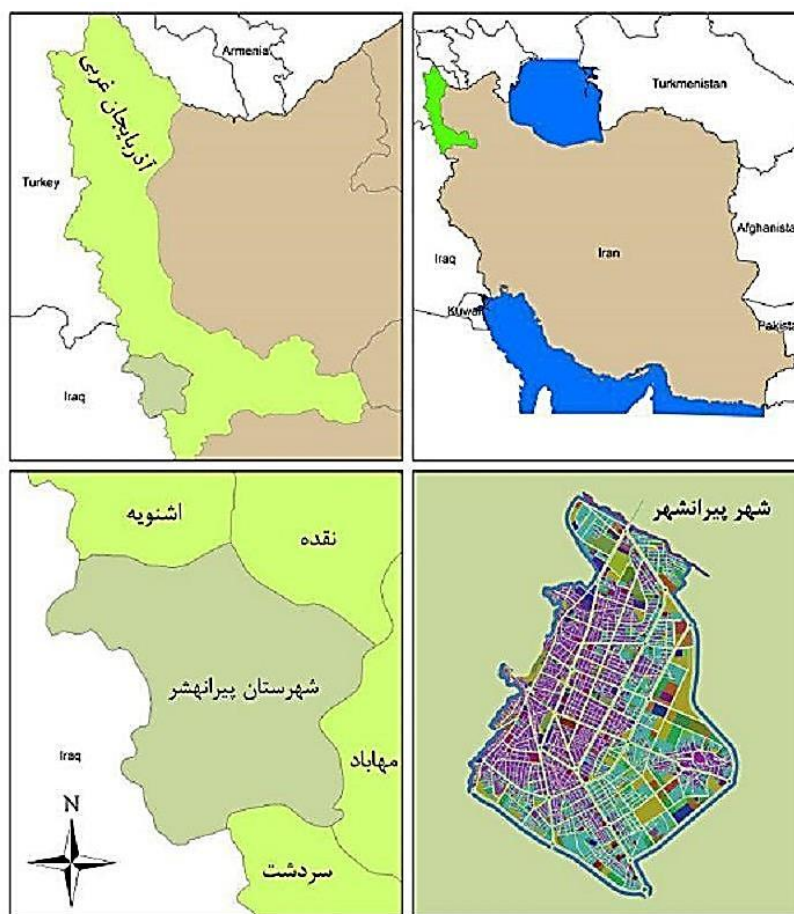
منبع: پیربوداکی، ۱۳۷۹: ۳۳

روش پژوهش

هدف پژوهش حاضر، تحلیل جریان فضایی و اقتصادی است که به‌دلیل موقعیت مرزی و گسترش مبادلات اقتصادی در پیرانشهر ایجاد شده است. این پژوهش کاربردی و از نظر ماهیت و روش، توصیفی-تحلیلی است. در این تحقیق، جمع‌آوری اطلاعات به‌روش کتابخانه‌ای (کتاب، مجله، روزنامه، پایان‌نامه و...) و نیز با مشاهدات میدانی انجام گرفت. همچنین از داده‌های سازمان‌ها شامل آمارنامه، گزارش، سند و نقشه استفاده شد. برای بررسی تحولات و تحلیل داده‌های خام، داده‌ها وارد محیط نرم‌افزاری اکسل شدند و جدول‌ها و نمودارهای مورد نیاز استخراج شدند. همچنین برای بررسی نقش اقتصادی شهر، از مدل مثلثی بوژوگارنیه و شابو استفاده شد و تحلیلی از نقش اقتصادی شهر، با توجه به تعداد جمعیت فعال در هریک از سه گروه عمده شغلی خدمات، کشاورزی و صنعت به‌دست آمد. همچنین نرخ رشد تغییرات تک‌تک کاربری‌های ارضی شهر محاسبه، و نقشه آن در محیط نرم‌افزار GIS ترسیم شد.

پیرانشهر مرکز شهرستان پیرانشهر است که در جنوب‌غربی استان آذربایجان غربی، در مدار ۳۶ درجه و ۴۲ دقیقه و

۱۵ ثانیه عرض شمالی و ۴۵ درجه و ۸ دقیقه و ۳۰ ثانیه طول شرقی از نصف‌النهار گرینویچ قرار دارد (جعفری، ۱۳۶۳: ۷). پیرانشهر به‌عنوان یک شهر جدید، با الگوی سازمانی-نظامی، طراحی و ایجاد شده است. این الگو به‌عنوان نخستین اقدام در زمینه ایجاد شهرهای جدید کشور طراحی و اجرا شده است و شهرهایی را دربرمی‌گیرد که به‌دلیل موقعیت جغرافیایی و شرایط اقتصادی-اجتماعی خاصشان، نقش ویژه‌ای دارند. از جمله این شهرها می‌توان آبادان، اندیمشک، مسجدسلیمان، پولادشهر، پیرانشهر و... را نام برد. در این میان، پیرانشهر موقعیت جغرافیایی و شرایط اقتصادی-اجتماعی ویژه‌ای دارد (زیاری، ۱۳۷۸: ۱۴۳).

شکل ۲. موقعیت جغرافیایی محدوده مورد مطالعه

منبع: نگارندگان

در سال ۱۳۲۷ گمرک پیرانشهر ایجاد شد که تا سال ۱۳۶۰ فعال بود. با شروع درگیری‌های منطقه، گمرک تعطیل و بار دیگر در سال ۱۳۷۱ راه‌اندازی شد. با سقوط رژیم بعثی در عراق، فعالیت این گمرک بسیار افزایش یافت و به‌تبع آن، بازارچه مرزی ترمچین فعال شد. بازارچه ترمچین در ۱۱ کیلومتری شهرستان پیرانشهر در نقطه مشترک مرزی ایران و عراق در روستای ترمچین واقع شده است. به‌دلیل حساسیت موقعیت جغرافیایی، اقتصادی و امنیتی، بازارچه ترمچین پیرانشهر اهمیت ویژه‌ای دارد؛ به‌طوری‌که براساس نظر شورای عالی امنیت ملی به‌عنوان یکی از بازارچه‌های امنیتی مستقر در آذربایجان غربی، سهمیه پیمان ارزی آن ۲۰ میلیون دلار است و با هدف مبادلات مرزی ساکنان منطقه ایجاد شده است. بازارچه ترمچین در مجاورت گمرک حاج عمران عراق قرار دارد و فعالیت آن از سال ۱۳۷۴ آغاز شده است. این بازارچه در نقطه صفر مرزی واقع شده است. محوطه‌ای محصور به وسعت حدود ۳ هکتار و ۳۶ غرفه و مغازه در دو

طرف دارد. ساختمان تازه‌احداث اداری و خدماتی آن دارای حدود ۶۵۰ مترمربع زیربناست. تمرچین از نظر میزان صادرات و واردات با گردش ۳۳ میلیون دلاری در پنج‌ماهه نخست سال ۱۳۸۵، رتبه اول بازارچه‌های مرزی را در سطح کشور دارد. پس از آن، بازارچه یزدان با ۱۴ میلیون و ۱۰۰ هزار دلار و بازارچه میل ۷۳ با ۱۲ میلیون و ۹۰۰ هزار دلار رتبه‌های دوم و سوم را در میان بازارچه‌های مرزی دارند. صادرات کالا از طریق تمرچین در سال ۱۳۸۶ به ۱۱۵ میلیون دلار رسیده که با صادرات ۱۳۳ هزار و ۴۸۰ تن کالا به خارج از کشور، همچنان رتبه اول صادرات را در میان بازارچه مرزی کشور به خود اختصاص داده است (روابط عمومی گمرک جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۵).

بحث و یافته‌ها

نقش بازارچه مرزی در ایجاد اشتغال و درآمدزایی

یکی از آثار مثبت بازارچه‌های مرزی، ایجاد اشتغال و کاهش جمعیت بیکار در مناطق مرزی است که در این بازارچه‌ها مشغول به کار شده‌اند. مطابق جدول ۱، تعداد شاغلان در سال ۱۳۸۵ حدود سه برابر تعداد شاغلان در سال ۱۳۷۵ است. بدین ترتیب و با توجه به رشد جمعیت، بیش از ۱۰۰ درصد افراد شاغل مشاهده می‌شود که این مسئله به دلیل استقرار و بازشدن بازارچه مرزی در سال ۱۳۷۴ است. بیشتر این افراد در شغل‌های وابسته به بازارچه و فروش کالاهای خارجی مشغول به کار شده‌اند. جدول ۱ وضعیت اشتغال را از سال ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۰ نشان می‌دهد.

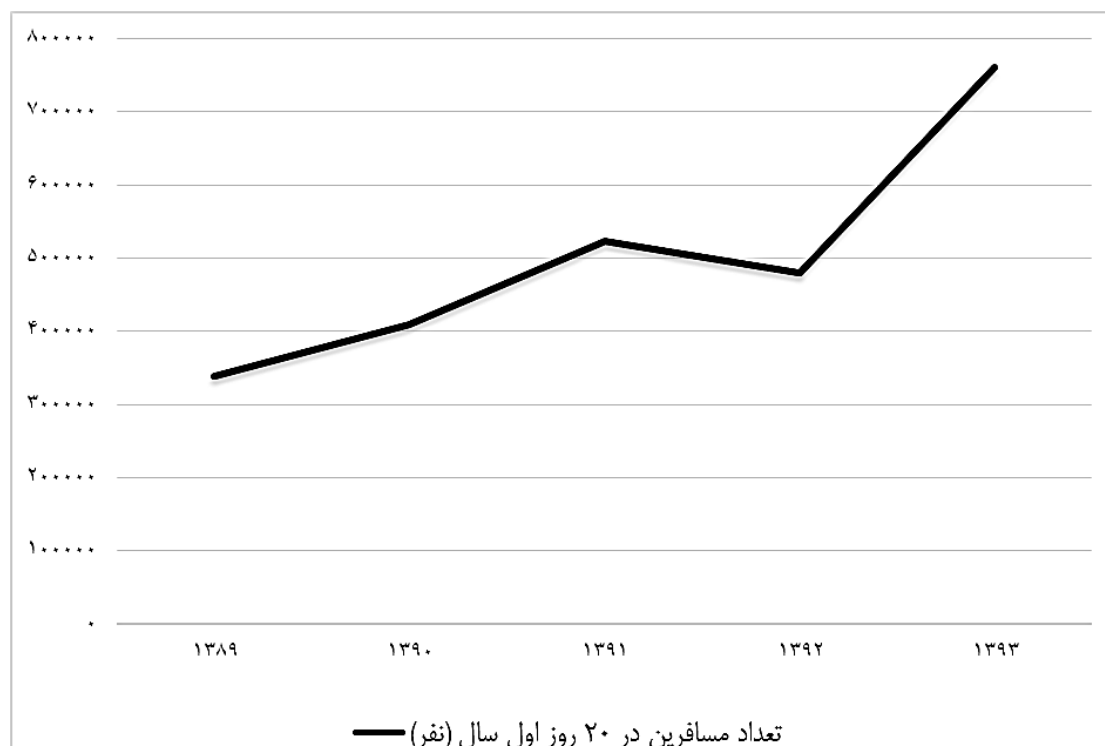
جدول ۱. مقایسه جمعیت فعال و غیرفعال بیرانشهر طی سال‌های ۱۳۷۵، ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰

سال	تعداد افراد فعال	بیکار/جویای کار	شاغل
۱۳۷۵	۷۴۵۱	۱۲۲۰	۶۲۳۱
۱۳۸۵	۱۷,۶۲۱	۱۰۲۵	۱۶,۵۹۶
۱۳۹۰	۲۰,۳۴۹	۳۰۷۳	۱۷,۲۷۶

منبع: مرکز آمار کشور، ۱۳۹۰

کالاهای وارداتی از مرز، در رونق گردشگری تجاری در داخل بیرانشهر مؤثرند و بخش عمده‌ای از درآمد شهروندان از طریق آن‌ها تأمین می‌شود. همین عامل سبب شده است تا سالیانه مسافران زیادی از سایر نواحی کشور به بیرانشهر سفر کنند و نوعی گردشگری تجاری در آنجا شکل بگیرد؛ بنابراین می‌توان گفت گردشگری بیرانشهر بر پایه مبادلات تجاری-مرزی استوار است. انگیزه اصلی این گردشگران، خرید کالاهای وارداتی از طریق فعالیت غیررسمی است. شکل ۳ تعداد مسافران به بیرانشهر در بیست روز اول سال‌های ۱۳۸۶-۱۳۸۹ را براساس آمار اداره میراث فرهنگی و گردشگری شهرستان بیرانشهر نشان می‌دهد.

با محاسبات انجام گرفته می‌توان گفت رونق گردشگری تجاری در بیرانشهر از سال ۱۳۸۹ تا سال ۱۳۹۳، نرخ رشد ۴۳ درصدی داشته است؛ یعنی از ۳۳۸,۰۰۰ نفر به ۵۶۰,۰۰۰ نفر گردشگر در بیست روز اول سال رسیده که به قصد خرید از مراکز تجاری و گذراندن ایام تعطیل به این شهر وارد شده‌اند.

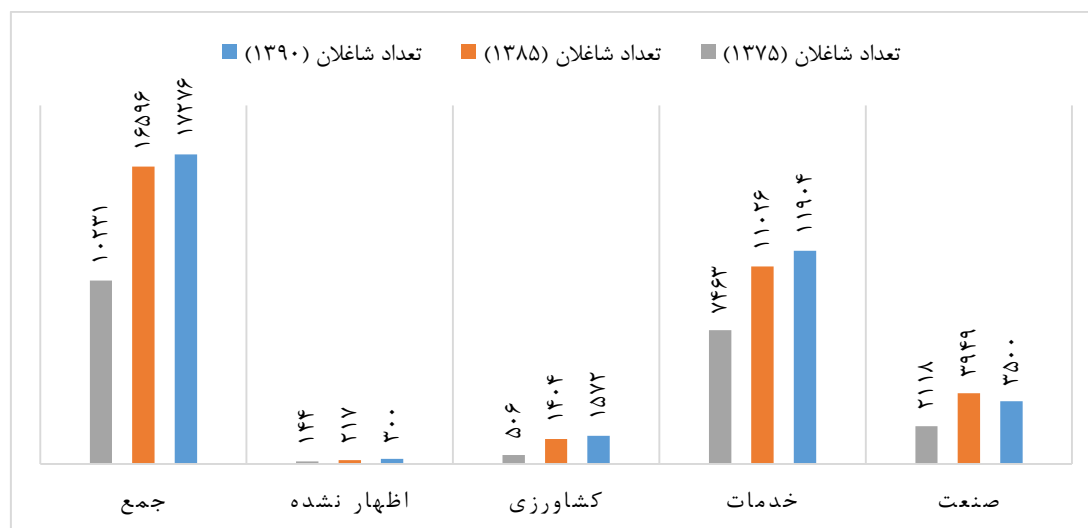
شکل ۳. تعداد مسافران واردشده به پیرانشهر در بیست روز اول سالهای ۱۳۸۹-۱۳۹۳
منبع: اداره میراث فرهنگی و صنایع دستی و گردشگری شهرستان پیرانشهر

وجود بازارچه سبب شده است که منطقه شهری پیرانشهر از حالت ایزوله خارج شود؛ به طوری که نقش خدماتی و در نتیجه درآمد افراد بومی در آن افزایش یابد. این امر قدرت خرید مردم را افزایش داده و با هزینه شدن مبالغ اضافی (افزایش مصرف)، وضعیت شهر بهبود یافته است. دولت نیز با کسب درآمدهای مالیاتی از کاسبان به عمران شهر پرداخته و چهره شهر دگرگون شده است. وجود این بازارچه‌ها از بیکاری‌های موجود در منطقه کاسته و به این صورت افراد می‌توانند با داشتن سرمایه در داخل یا خارج شهر، کالا خرید و فروش کنند و به امرامعاش بپردازند. نگاهی گذرا به ساختار اقتصادی پیرانشهر و تغییرات آن طی دوره‌های سرشماری (۱۳۷۵-۱۳۸۵-۱۳۹۰) گویای این واقعیت است که سهم شاغلان در بخش اقتصادی در مقایسه با سال ۱۳۷۵ افزایش یافته است. این تغییرات اشتغال در بخش‌های صنعت، کشاورزی و خدمات در جدول ۲ و شکل ۴ قابل مشاهده است.

جدول ۲. تعداد شاغلان گروه‌های عمده شغلی در پیرانشهر طی دوره‌های سرشماری (۱۳۷۵-۱۳۸۵-۱۳۹۰)

گروه‌های عمده شغلی	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰
صنعت	۲۱۱۸	۳۹۴۹	۳۵۰۰
خدمات	۷۴۶۳	۱۱,۰۲۶	۱۱,۹۰۴
کشاورزی	۵۰۶	۱۴۰۴	۱۵۷۲
اظهارنشده	۱۴۴	۲۱۷	۳۰۰
جمع	۱۰,۲۳۱	۱۶,۵۹۶	۱۷,۲۷۶

منبع: سازمان آمار کشور، ۱۳۹۰

شکل ۴. تعداد شاغلان گروه‌های عمده شغلی در پیرانشهر طی دوره‌های سرشماری (۱۳۷۵-۱۳۸۵-۱۳۹۰)
منبع: داده‌های پایه‌ای مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰

نقش و کارکرد شهر پیرانشهر

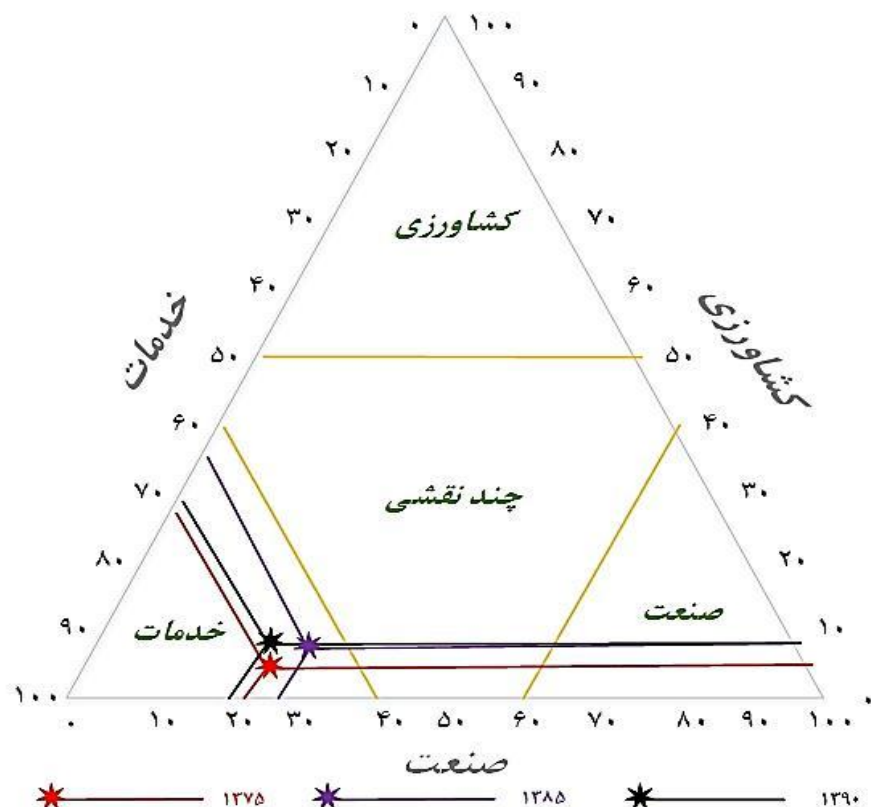
در آغاز، پیرانشهر به‌عنوان یک شهر مرزی و نظامی شکل گرفت. با پایان گرفتن جنگ هشت‌ساله ایران و عراق و تأسیس بازارچه مرزی، فعالیت‌های بازرگانی پیرانشهر گسترش یافت. فعالیت‌های گروه سوم مشاغل اجتماعی به‌ویژه بازرگانی، در کل فعالیت‌های شهری وزن بیشتری گرفته است. براساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن از گروه‌های عمده فعالیت پیرانشهر، بیشترین شاغلان این شهر در بخش خدمات اشتغال دارند. به عبارت دیگر، بخش خدمات بیشترین سهم شاغلان این شهر را با ۷۳، ۶۶ و ۶۹ درصد طی دوره‌های سرشماری ۱۳۷۵، ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ دارد (جدول ۳).

جدول ۳. توزیع شاغلان بخش‌های اقتصادی در پیرانشهر طی سال‌های ۱۳۷۵-۱۳۹۰

بخش اقتصادی	نفر (۱۳۷۵)	درصد (۱۳۷۵)	نفر (۱۳۸۵)	درصد (۱۳۸۵)	نفر (۱۳۹۰)	درصد (۱۳۹۰)
کشاورزی	۵۰۶	۵	۱۴۰۴	۹	۱۵۷۲	۹
صنعتی	۲۱۱۸	۲۱	۳۹۴۹	۲۴	۳۵۰۰	۲۰
خدمات	۷۴۶۳	۷۳	۱۱,۰۲۶	۶۶	۱۱,۹۰۴	۶۹
اظهار نشده	۱۴۴	۱	۲۱۷	۱	۳۰۰	۲
جمع	۱۰,۳۳۱	۱۰۰	۱۶,۵۹۶	۱۰۰	۱۷,۲۷۶	۱۰۰

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰

براساس مدل ژاکلین بوژوگاریه و ژرژشاپو، دو جغرافی‌دان فرانسوی، برای تعیین نقش پیرانشهر، از داده‌های دوره‌های سرشماری ۱۳۷۵، ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ استفاده شد. در این روش، ترکیب مشاغل یک شهر در سه دسته کشاورزی، صنعتی و خدماتی طبقه‌بندی می‌شود. نقطه تلاقی سه خط روی مثلث، نقش شهر را در سال مربوط نشان می‌دهد. همان‌طور که در شکل ۵ مشاهده می‌شود، نقش شهر در سال ۱۳۷۵ خدماتی است؛ زیرا آمار شاغلان در بخش نظامی نیز در زمره شاغلان بخش خدمات محسوب شده‌اند، ولی با تغییر داده‌های آماری سال ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ و پررنگ شدن نقش تجاری-بازرگانی در شهر، فعالیت‌های اقتصادی شهر اهمیت بیشتری یافته است. در شکل ۵ نقاط تلاقی نشان‌دهنده جهش نقش اقتصادی شهر از طریق تجارت و بازرگانی است.

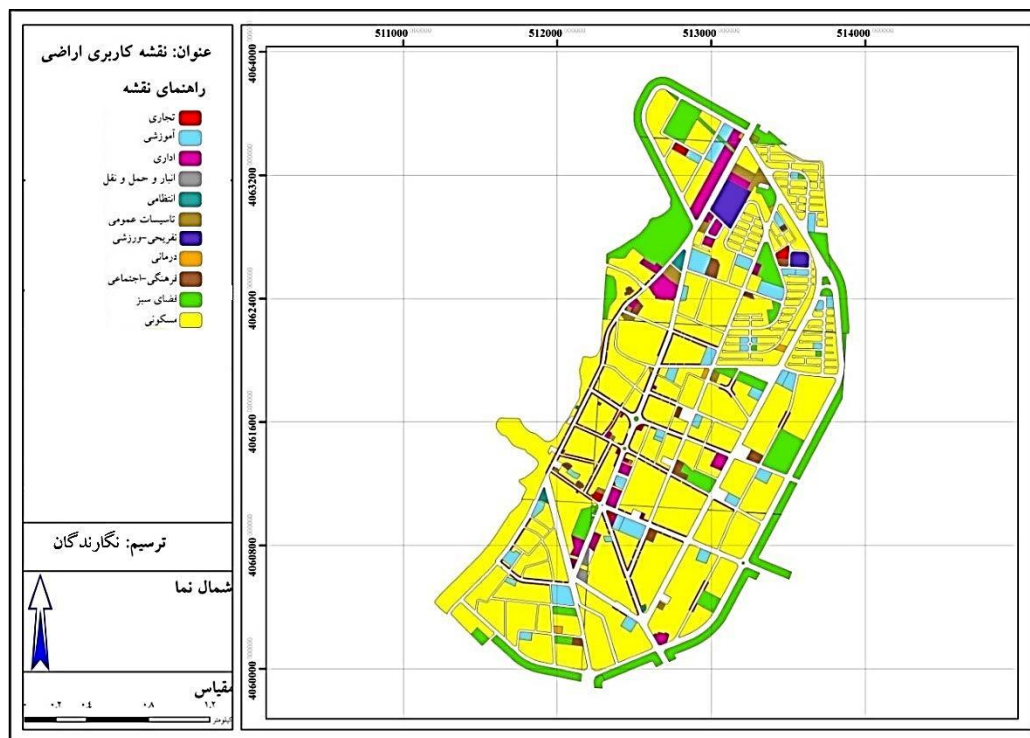

شکل ۵. نقش اقتصادی پیرانشهر با استفاده از روش اجرایی بوژوگاریه و شابو (۱۳۷۵-۱۳۸۵-۱۳۹۰)

منبع: نگارندگان

گسترش فیزیکی شهر

در پاییز سال ۱۳۷۴، طرح توسعه فیزیکی برای پیرانشهر تهیه شد. مساحت کل شهر در سال ۱۳۷۳ حدود ۴۴۶/۴ هکتار برآورده شده بود. متعاقب این طرح، آماده‌سازی زمین (۱۳۷۴-۱۳۷۷)، با مساحتی در حدود ۷۲ هکتار در قسمت شمالی و شمال شرقی شهر اجرا شد که در حال حاضر شامل نقاط A، B و C و بخش‌هایی از فرهنگیان ۳ است (قادری و ابوبکری، ۱۳۸۹: ۱۱). محدوده پیرانشهر طبق پیش‌بینی‌های طرح توسعه سال ۱۳۷۴ برای یک دوره ده‌ساله (تا سال ۱۳۸۳) و برای جمعیت ۴۷،۵۷۷ نفر در نظر گرفته شده بود، اما به دلیل مهاجرت بیش‌ازحد به پیرانشهر، جمعیت شهر افزایش یافت. همچنین بر اثر افزایش رفاه اقتصادی و دگرگونی‌های نظام اجتماعی (به دلیل رونق فعالیت‌های بازرچه مرزی و روند گسترش مهاجرت به شهر)، خانوارهای گسترده کوچک شدند. جمعیت شهر رو به فزونی نهاد و ساخت‌وساز مسکن نیز سیری صعودی طی کرد؛ به طوری که محدوده پیش‌بینی شده برای توسعه ده‌ساله شهر (تا سال ۱۳۸۰) کاملاً زیر ساخت قرار گرفت و ساخت‌وساز به خارج از محدوده طرح نیز گسترش یافت. تقاضا برای زمین جدید به حدی بود که استانداری در اواخر سال ۱۳۷۹ یک قطعه زمین ۴۵ هکتاری را در جنوب شهر (در محور جاده سردشت) و خارج از محدوده پیشنهادی و پیش از تدوین طرح توسعه جدید به محدوده شهر فعلی شهر اضافه کرد که آماده‌سازی آن را شهرداری انجام داد. در مهرماه ۱۳۸۰ نیز قطعات تفکیکی به صورت مزایده به متقاضیان واگذار شد (یوسفی، ۱۳۸۰: ۷۳).

شکل ۶. کاربری اراضی وضع موجود در سال ۱۳۸۰ بدون الحاق محور جاده سردشت

منبع: نگارندگان

مطابق طرح توسعه و عمران و برداشت‌های شهرداری در سال ۱۳۸۸ که شامل آخرین ساخت‌وسازهای شهری (و نیز در محدوده روستای شین‌آباد و سکونت‌های حاشیه‌ای) است، مساحت این محدوده ۸۴۴/۴۵ هکتار بوده است. در آن چهار محدوده دیگر نیز وجود دارد که به صورت زیر معرفی می‌شود:

۱. محدوده مصوب شهر: این محدوده براساس مصوبات طرح هادی ۱۳۷۴ و الحاقات و اضافات بعدی کمیسیون‌های مربوط مشخص شد و طبق نقشه شهرداری پیرانشهر ۶۲۱/۶۲ هکتار مساحت دارد؛
۲. محدوده مصوب روستای شین‌آباد: این محدوده منطبق بر اراضی روستای شین‌آباد است و طبق استعلام و اسناد طرح‌های هادی مصوب ۸۶/۴۵ هکتار مساحت دارد؛
۳. محدوده سکونت‌های غیررسمی: شامل نواحی بیرون از محدوده مصوب و در محدوده آخرین ساخت‌وسازها بدون احتساب محدوده روستای شین‌آباد است و مساحت آن ۱۱۸/۴۹ هکتار است؛
۴. محدوده کنونی شهر: شامل محدوده مصوب شهر و محدوده سکونت‌های غیررسمی اطراف آن و نیز بعضی ساخت‌وسازهای مجاز دیگر در خارج از محدوده مصوب (مانند کاربری جهانگردی، پذیرایی و تجهیزات شهری) تا مرز آخرین ساخت‌وسازها به غیر از روستای شین‌آباد است و محدوده کنونی شهر و مبنای محاسبات در نظر گرفته شده است. مساحت این محدوده نیز ۷۵۸/۴۹ هکتار است.

با توجه به مطالب فوق، محدوده شهر در فاصله اجرای دو طرح هادی (۱۳۷۴) و جامع (۱۳۹۱)، رشد و گسترش زیادی داشته است. مطابق محاسبات، محدوده ساخت‌وساز در این مدت حدود ۲۱۲/۷۸ هکتار بوده است. این گسترش فیزیکی پیرانشهر به دلیل سیل مهاجرت به شهر برای کار در بازارچه و امور بازرگانی است که شکل‌گیری سریع محله‌های شهری در قسمت شرقی، شامل کوی فرهنگیان ۲ و ۳، فاز جدید کوی آزادگان، واحدهای مسکونی نوساز در خیابان چهل‌متری و خیابان قدس و جمهوری اسلامی شرقی و قسمت جنوبی شهر از این جمله‌اند.

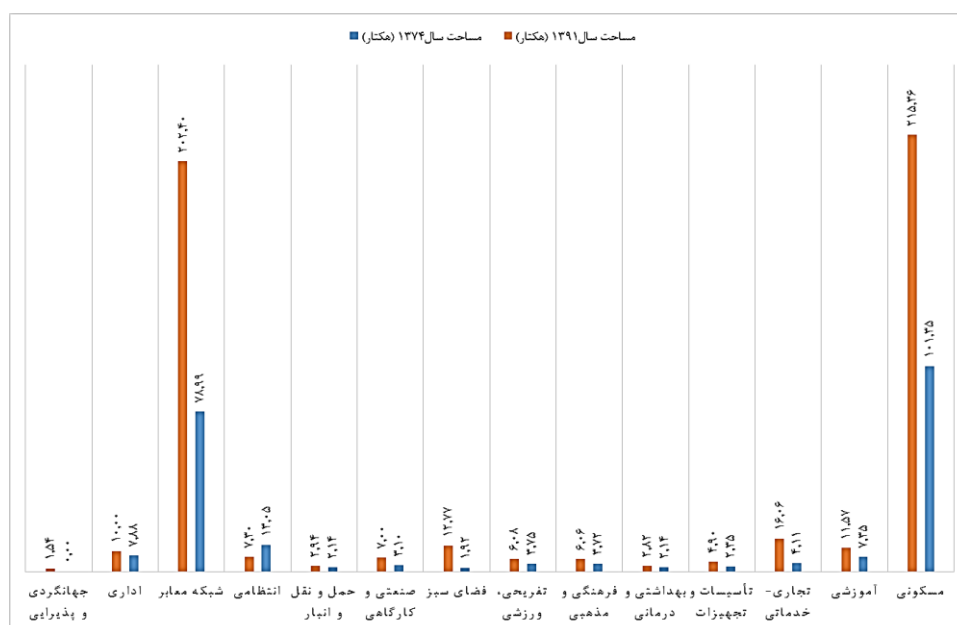
تغییرات کاربری اراضی شهر

بررسی و مقایسه کاربری‌های شهر طی سال‌های ۱۳۷۴-۱۳۹۱ میزان افزایش مساحت کاربری‌های شهری را نشان می‌دهد. بیشترین تحولات نرخ رشد در کاربری‌های فضای سبز، تجاری، شبکه معابر، مسکونی و انتظامی رخ داده است. این تغییرات در جدول ۴ به تفکیک کاربری‌ها آمده است:

جدول ۴. مساحت و نرخ رشد کاربری‌های شهری طی دوره ۱۳۷۴-۱۳۹۱

نوع کاربری	مساحت در سال ۱۳۷۴ (هکتار)	مساحت در سال ۱۳۹۱ (هکتار)	نرخ رشد (درصد)
مسکونی	۱۰۱/۵۳	۲۱۵/۳۶	۵/۵۱
آموزشی	۷/۳۵	۱۱/۵۷	۳/۲۹
تجاری-خدماتی	۴/۱۱	۱۶/۰۶	۱۰/۲۲
تأسیسات و تجهیزات	۲/۳۵	۴/۹	۵/۳۸
بهداشتی-درمانی	۲/۱۴	۲/۸۲	۱/۹۷
فرهنگی-مذهبی	۳/۷۲	۶/۰۶	۳/۵۴
تفریحی-ورزشی	۳/۷۵	۶/۰۸	۳/۵۱
فضای سبز	۱/۹۲	۱۲/۷۷	۱۴/۹۴
صنعتی و کارگاهی	۳/۱	۷	۵/۹۹
حمل‌ونقل و انبار	۲/۱۴	۲/۹۴	۲/۲۹
انتظامی	۱۳/۰۵	۷/۳	-۴/۰۶
شبکه معابر	۷۸/۹۹	۲۰۲/۴	۶/۹۵
اداری	۷/۸۸	۱۰	۱/۷۷
جهانگردی و پذیرایی	-	۱/۵۴	۱۰۰
مساحت کل	۲۳۲/۰۳	۵۰۵/۲۶	-

منبع: طرح هادی ۱۳۷۴، طرح توسعه و عمران اولیه جامع ۱۳۹۱ پیرانشهر و شهرداری پیرانشهر

شکل ۷. تغییرات کاربری اراضی طی دوره ۱۳۷۴-۱۳۹۱ برحسب هکتار

منبع: داده‌های پایه‌ای شهرداری پیرانشهر

کاربری مسکونی یکی از کاربری‌هایی است که با بخش اقتصادی پیرانشهر بیشتر در ارتباط است و با تأثیرپذیری از این بخش رشد زیادی داشته است. در نتیجه افزایش اشتغال ناشی از مبادلات اقتصادی مرزی، جمعیت زیادی به پیرانشهر جذب شده‌اند و بدین ترتیب، تقاضا برای مسکن و ساخت‌وساز افزایش یافته است. با توجه به نقشه کاربری اراضی پیرانشهر در سال ۱۳۷۴ مساحت کاربری مسکونی ۱۵,۲۸۷ مترمربع بوده که در سال ۱۳۹۱ به ۲,۱۵۳,۵۶۱ مترمربع افزایش یافته است. طی دوره ۱۳۷۴-۱۳۹۱ نرخ رشد بافت مسکونی شهر ۵/۵۱ درصد بوده است.

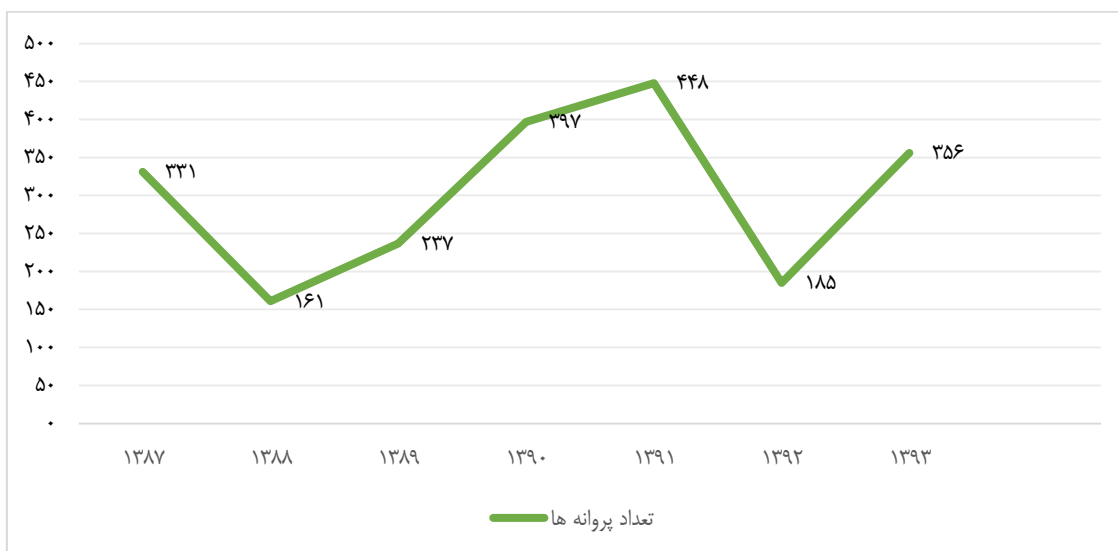
همچنین براساس آمار شهرداری پیرانشهر، میزان صدور پروانه‌های ساختمانی پیرانشهر از سال ۱۳۸۷ تا ۱۳۹۳ روندی افزایشی داشته و دارای نرخ رشد ۳۶/۱۸ درصدی بوده است. گزارش پروانه‌های مسکونی صادرشده در این سال‌ها بیانگر ساخت ۲۱۴۹ واحد مسکونی در مساحت ۵۱/۴ هکتاری است. بیشترین فراوانی ساخت این واحدها، در قالب قطعات مسکونی دوواحدی با ۵۵۴ واحد گزارش شده است.

براساس محاسبات آماری و تحلیل نتایج در جداول بالا، کاربری تجاری بعد از کاربری فضای سبز بیشترین نرخ رشد (۱۰/۲۲ درصد) را دارد. پس از آن، کاربری شبکه معابر با نرخ رشد ۶/۹۵ درصد در جایگاه سوم قرار گرفته است. نکته قابل تأمل این است که کاربری نظامی نرخ رشد منفی (۴/۰۶-) دارد. بدین ترتیب می‌توان گفت با سیر نزولی کاربری نظامی، نقش نظامی شهر کمرنگ شده و نقش تجاری-خدماتی جای آن را گرفته است.

جدول ۵. مساحت و نرخ رشد کاربری مسکونی طی دوره ۱۳۷۴-۱۳۹۱

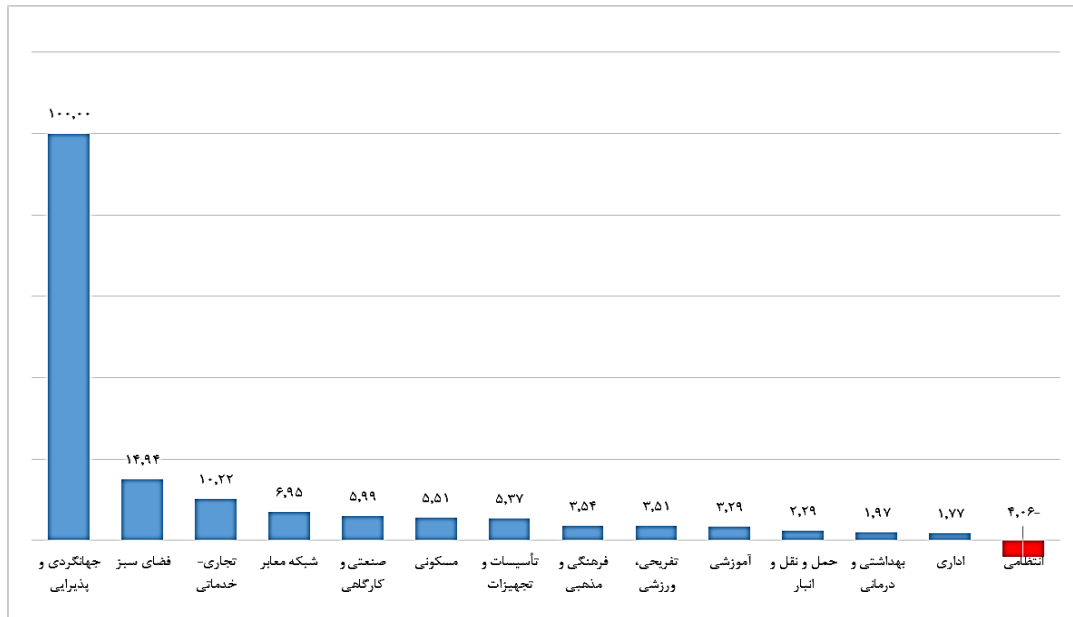
نوع کاربری	مساحت در سال ۱۳۷۴ (هکتار)	مساحت در سال ۱۳۹۱ (هکتار)	نرخ رشد (درصد)
مسکونی	۱۰۱/۵۳	۲۱۵/۳۶	۵/۵۱

منبع: داده‌های پایه‌ای شهرداری پیرانشهر

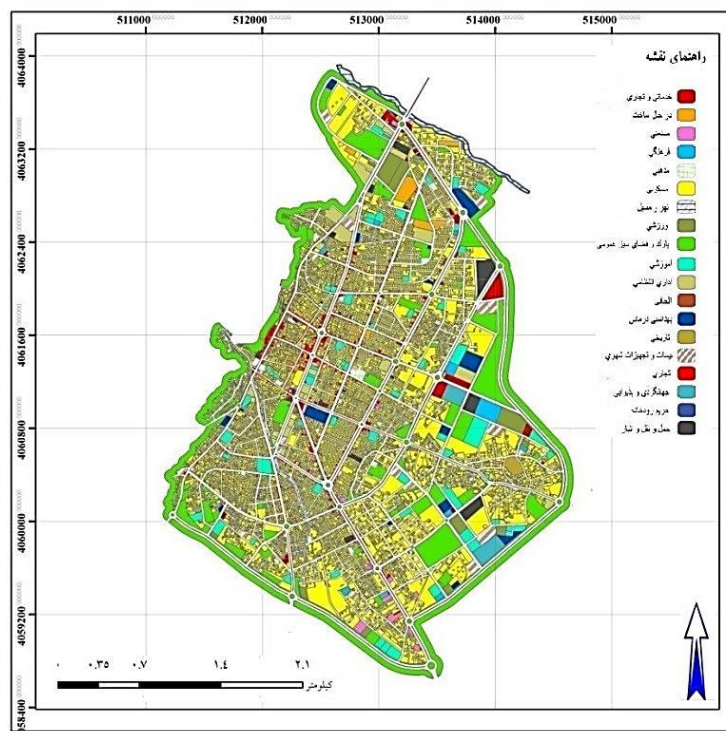

شکل ۸. پروانه‌های ساختمانی صادرشده از سال ۱۳۸۷-۱۳۹۳

منبع: داده‌های پایه‌ای شهرداری پیرانشهر

شکل ۹. درصد نرخ رشد کاربری ارضی شهری طی سالهای ۱۳۷۴-۱۳۹۱
منبع: داده‌های پایه‌ای شهرداری پیرانشهر

شکل ۱۰. نقشه کاربری اراضی در سال ۱۳۹۱

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

مناطق و شهرهای مرزی با فراهم کردن بستر تهیه مواد اولیه برای مراکز تولیدی و همچنین درجه‌ای برای صادرات محصولات تولیدی، فضایی راهبردی در فرایند توسعه کشورها به‌شمار می‌روند. همچنین پیشرفت‌های اجتماعی و اقتصادی همه مناطق، از نقش و جایگاه آن‌ها در سیستم تأثیر می‌پذیرد. اگر ارتباطات تجاری بلندمدت و سرمایه‌گذاری وجود داشته باشد، این مناطق در کانون فعالیت‌ها قرار می‌گیرند و از حاشیه‌ای شدن آن‌ها جلوگیری می‌شود. این امر نقشی

اساسی در توسعه اقتصادی نواحی مرزی، بهبود استانداردهای زندگی مردم، کاهش فقر، توزیع مناسب درآمد، ایجاد روابط دوستی و آشنایی بیشتر و همکاری‌های بیشتر بین نواحی مرزی داشته باشد؛ بنابراین، همکاری‌ها در قالب بازارچه‌های مشترک مرزی، از شناخته‌ترین روش‌های توسعه اقتصادی مناطق مرزی به‌شمار می‌رود. به اعتقاد بسیاری از صاحب‌نظران، یکپارچگی و همکاری بین‌مرزی، نظم اقتصادی و توسعه فضایی مناطق مرزی را تغییر می‌دهد. همکاری بین‌مرزی موجب رونق، جمعیت‌پذیری و جذب سرمایه در این شهرها می‌شود و اهمیت راهبردی آن‌ها را آشکار می‌سازد. در این راستا، ایجاد بازارچه موجب خروج شهرهای مرزی از انزوای جغرافیایی، گسترش زیرساخت‌های منطقه، توسعه روستایی و تثبیت جمعیت در شهرهای مرزی می‌شود؛ بنابراین، ایجاد و گسترش بازارچه‌های مرزی، راهبردی کلیدی در راستای کمک به اقتصاد این نواحی و توسعه همکاری‌های اقتصادی و مبادلات بازرگانی میان کشورهای همسایه است.

نتایج نشان می‌دهد که اتخاذ سیاست‌های مبتنی بر رشد اقتصادی دهه‌های اخیر در ایران و به تبع آن گسترش تجارت مرزی، آثار مستقیم بسیاری بر روند پیدایش و توسعه فیزیکی پیرانشهر داشته است. تجارت مرزی تأثیرات و کارکردهایی در زمینه اقتصادی در سطوح محلی و حتی ملی-منطقه‌ای دارد؛ به طوری که گسترش مراکز اقتصادی (بازارچه‌های مرزی و پاساژها) با تأثیرپذیری از مبادلات اقتصادی، موجب گسترش فضایی و تغییر کالبد پیرانشهر شده است. پیرانشهر به دلیل گسترش تجارت مرزی و افزایش رشد جمعیت، دچار تغییرات و تحولات بسیاری به‌ویژه در زمینه کاربری اراضی شده است که یکی از مشخصه‌های بارز رشد فیزیکی شهر به‌شمار می‌رود. با توجه به اطلاعات به‌دست‌آمده و تحلیل آن‌ها می‌توان استنباط کرد که مبادلات اقتصادی بر افزایش و کاهش کاربری‌ها تأثیر بسزایی داشته است. کاربری تجاری نرخ رشد ۱۰/۲۲ درصدی داشته است. همچنین فضای سبز به دلیل ساخت تپه گردشگری برای افزایش فضای گذران اوقات فراغت، افزایش جذابیت شهر و رعایت حال مسافران، در بالادست شهر افزایش چشمگیر داشته است (۱۴/۹۴ درصد). همچنین نرخ رشد کاربری شبکه معابر و مسکونی در نتیجه افزایش ساخت‌وسازها به ترتیب ۶/۹۵ و ۵/۵۱ درصد است. از سوی دیگر، به دلیل افزایش امنیت، ماندگاری جمعیت و همگرایی بیشتر مردم با مرکز در نتیجه توسعه اقتصادی، کاربری نظامی کاهش چشمگیری داشته و با نرخ رشد منفی ۴/۹۵- سیر نزولی یافته است؛ به طوری که، مساحت پیرانشهر از سال ۱۳۷۴ تا ۱۳۹۱ از ۴۴۶/۴ هکتار به ۸۴۴/۴۵ هکتار رسیده است؛ یعنی تقریباً دو برابر افزایش مساحت داشته است. در نتیجه، روند تغییر نقش پیرانشهر از نقش نظامی-امنیتی به سوی کارکرد تجاری و خدماتی است که عامل مهمی در توسعه پایدار فضایی شهر به‌شمار می‌رود. دیاگرام مثلث شابو و بوژوگاریه در شکل ۵ نیز این ادعا را ثابت می‌کند. مطابق این دیاگرام، شهر به سوی چندنقشی بودن (خدماتی-بازرگانی) پیش رفته است. همچنین براساس این دیاگرام، در ابتدا به دلیل محاسبه شاغلان بخش نظامی در گروه خدمات و تعداد زیاد شاغلان این بخش در سرشماری ۱۳۷۵، نقش شهر خدماتی بود، اما با کاهش تعداد شاغلان این بخش در دوره‌های سرشماری بعدی و افزایش تعداد شاغلان خدمات و مشاغل تبعی، نقش شهر به بازرگانی-خدماتی تبدیل شده است. نتیجه مهم دیگر این پژوهش این است که مبادلات اقتصادی موجب افزایش اشتغال و جذب گردشگران تجاری به پیرانشهر شده است. مطابق آمار سازمان میراث فرهنگی و گردشگری شهرستان پیرانشهر، در بیست روز اول سال‌های ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۳ تعداد ۲,۵۰۹,۶۶۷ نفر به قصد خرید اجناس ارزان قیمت که از مرز وارد شده‌اند، به شهر سفر کرده‌اند؛ یعنی به طور متوسط، طی بیست روز اول، هر سال ۵۰۱,۹۳۳ مسافر به پیرانشهر وارد شده است. به طوری که، نتایج نشان می‌دهد رسمی شدن بازارچه‌های مرزی تمرچین و گسترش مبادلات مرزی از طریق مبادی غیررسمی، بر توسعه فضایی-کالبدی و اقتصادی پیرانشهر مؤثر بوده و نشانه‌ای از تغییر نقش و افزایش رفاه شهری در آن نمایان است؛ بنابراین، به نظر می‌رسد به شرط مدیریت صحیح و یکپارچه، مبادلات مرزی را می‌توان راهبرد مهمی در روند توسعه پایدار پیرانشهر دانست که مراجع و تصمیم‌گیران باید به آن توجه نشان دهند.

منابع

۱. رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا و همکاران، ۱۳۸۶، راهکارهای توسعه گردشگری روستایی با استفاده از مدل SOWT: دهستان لواسان کوچک، فصلنامه برنامه‌ریزی و آمایش فضا، دوره ۱۰، شماره ۲، تابستان ۱۳۸۵، ص ۱-۳۱.
۲. بزرگران، حسینعلی، ۱۳۷۲، تحلیل عملکرد فضایی - مکانی شهر بیرجند و تعیین حوزه نفوذ آن، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس، تهران.
۳. بی‌سخن، امید، ۱۳۸۸، ارزیابی و تحلیل نقش بازارچه‌های مرزی در تغییر کالبدی و اقتصادی شهرهای مرزی: مطالعه موردی شهر پیرانشهر، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه زنجان، زنجان.
۴. پیربوداقی، یوسف، ۱۳۷۹، بررسی عملکرد بازارچه سرو و نقش آن در رشد و توسعه اقتصادی منطقه‌ای، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد واحد علوم و تحقیقات، تهران.
۵. جعفری، عباس، ۱۳۶۳، شناسنامه جغرافیای طبیعی ایران، انتشارات گیتاشناسی، تهران.
۶. زالی، نادر، ۱۳۸۳، بررسی و تحلیل نگرش جغرافیایی در توسعه منطقه‌ای و تطبیق آن با ویژگی‌های استان آذربایجان شرقی، نشریه دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، سال ۱۳۸۳، شماره ۱۵، صص ۷۷-۹۸.
۷. روابط عمومی گمرک جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۵.
۸. زرقانی، سیدهادی و همکاران، ۱۳۹۱، تحلیل بازتاب‌های سیاسی-فضا بازارچه‌های مرزی؛ نمونه موردی: بازارچه مرزی باشماق مریوان، فصلنامه مدرس علوم انسانی - برنامه‌ریزی و آمایش فضا، سال ۱۳۹۱ شماره ۱، صص ۱-۲۳.
۹. زیاری، کرامت‌الله، ۱۳۷۸، برنامه‌ریزی برای شهرهای جدید، تهران: انتشارات سمت، تهران.
۱۰. علی‌رازینی، ابراهیم و باستانی، علیرضا، ۱۳۸۲، تحلیلی بر نقش و عملکرد بازارچه‌های مرزی، دفتر مطالعات اقتصادی - گروه تجارت خارجی، تهران.
۱۱. قادری، رضا و ابوبکری، طاهر، ۱۳۸۹، تحلیل اثر مهاجرت بر رشد شهری؛ نمونه موردی: شهر پیرانشهر، سومین همایش ملی جغرافیا و رویکرد علمی به توسعه پایدار، پیرانشهر، ۱۹ و ۲۰ آبان‌ماه.
۱۲. محمدی، حمیدرضا و همکاران، ۱۳۸۴، نقش بازارچه‌های مرزی در توسعه فضای مناطق مرزی، فصلنامه ژئوپلیتیک، سال ۱۳۸۴، شماره ۱، صص ۵۵-۷۶.
۱۳. محمدی، علی، ۱۳۷۸، بررسی موانع و مشکلات بازارچه‌های مرزی؛ مطالعه موردی: مناطق شمال و شمال غربی ایران، پژوهشگاه بازرگانی، شماره ۱۰، مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی.
۱۴. مدیریت پایانه مرزی ترمچین، شهرستان پیرانشهر، ۱۳۹۰.
۱۵. مرکز آمار ایران، سرشماری عمومی نفوس و مسکن کشور (۱۳۷۵-۱۳۸۵).
۱۶. موسوی، میرنجف، ۱۳۹۱، ارزیابی نقش بازارچه‌های مشترک مرزی در توسعه و رفاه مناطق مرزنشین، مورد: بازارچه مرزی ترمچین پیرانشهر، مجله جغرافیا و توسعه، سال ۱۳۹۲، شماره ۳۳، صص ۵۵-۷۰.
۱۷. موسوی، میرنجف، ۱۳۸۹، تحلیل ساختار فضایی شهرهای مرزی استان آذربایجان غربی با استفاده از تحلیل‌های آماری چندمتغیره و شبکه‌های عصبی، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، سال ۱۳۸۹، شماره ۷۱، صص ۱۰۷-۱۲۱.
۱۸. موسوی، ناصر، ۱۳۸۹، امکان‌سنجی ایجاد چهارچوب تهیه و تدوین مدل کسب‌وکار توسعه و مدیریت بازارچه مرزی ترمچین، سومین همایش ملی جغرافیا و رویکرد علمی به توسعه پایدار، مهرماه.
۱۹. مهندسین مشاور بوم‌نگار پارس، ۱۳۹۱، طرح توسعه و عمران (جامع) شهر پیرانشهر، شهرداری پیرانشهر.
۲۰. مهندسین مشاور فوادمرعی و همکاران، ۱۳۷۴، طرح توسعه شهر پیرانشهر، شهرداری پیرانشهر.

۲۱. یوسفی، لقمان، ۱۳۸۰، **ارزیابی کاربری اراضی شهری مطابق شاخص‌های چندگانه**، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، گروه جغرافیا دانشگاه تبریز، تبریز.
22. Rokneddin Eftekhari, A. et al., 2007, **The Rural Tourism Development Strategies Using the Model of SOWT: Lavasan Small Villages**, Journal of Spatial Planning, Vol. 10, No. 2, PP. 1-31. (*In Persian*)
 23. Barzegaran, H., 1994, **Spatial-Locative Function Analysis in Birjand and Determine Its Sphere Of Influence**, MA Thesis, Tarbiat Modarres University, Tehran. (*In Persian*)
 24. Bisokhan O., 2010, **Evaluate and Analyze the Role of Border Markets in Physical and Economic Change in the Boundary Cities; Case Study: City of Piranshahr**, MA Thesis, University of Zanjan, Zanjan. (*In Persian*)
 25. Pirbodaqi, U., 1999, **Evaluate the Performance of Markets Served and its Role in Regional Economic Growth and Development**, MA Thesis, Islamic Azad University Science and Research, Tehran. (*In Persian*)
 26. Jafari, A., 1995, **The Natural Geography Information of Iran**, Geographical Publications, Tehran.
 27. **Customs Public Relations Islamic Republic of Iran**, 2007. (*In Persian*)
 28. Zali N., 2002, **An Analysis of the Geographical Approach in Regional Development and its Implementation with Characteristics of East Azerbaijan Province**, Humanities and Social Sciences Journal, Vol. 1383 No. 15 PP. 77-98 (*In Persian*)
 29. Zarghani, H. et al., **Reflecting the Political Analysis - Space Frontier Markets: The Case of Border Markets Bashmaq Marivan**, Human Science Teachers and Spatial Planning Quarterly, Vol. 16, No. 1, PP. 1-23. (*In Persian*)
 30. Ziyari, K., 1998, **Planning for New Towns**, Samt, Tehran. (*In Persian*)
 31. Ali Razini, E., and Bastani, A., 2003, **Analysis of the Role and Function of Border Markets**, Foreign Trade Department of the Office of Economic Studies, Tehran. (*In Persian*)
 32. Qaderi, R., and Abubakri, T., 2011, **Analyze the Impact of Immigration on Urban Growth; Case Study: City of Piranshahr**, Third National Conference on Geography and Scientific Approach to Sustainable Development, Piranshahr, 19 and 20 November. (*In Persian*)
 33. Mohammadi, H. R., et al., 2006, **The Role of Border Markets in Spatial Development of Border Areas**, Geopolitics Quarterly, Vol. 1, No. 1, PP. 55-77. (*In Persian*)
 34. Mohammadi, A., 2000, **Investigate the Obstacles and Problems of Border Markets: The Case of Northern and Northwestern Iran**, Institute of Busines, No. 10, Institute of Business Studies and Research. (*In Persian*)
 35. **Management of Border Terminus Tamarchin- city Piranshahr**, 2012. (*In Persian*)
 36. Statistical Center of Iran, **General Census of Population and Housing Country, 1997-2007**. (*In Persian*)
 37. Mousavi, M., 2013, **Evaluation the Role of Joint Border Markets in Development and Welfare of the Frontier Areas: Border Market Tamrchin Piranshahr**, Geography and Development, Vol. 16 No. 33, PP. 55-70 (*In Persian*)
 38. Mousavi, M., 2011, **Analyze the Spatial Structure Border Cities of West Azerbaijan Province Using Multivariate Statistical Analysis and Neural Networks**, Human Geography Studies, Vol. 1389 No. 71, PP. 107-121. (*In Persian*)
 39. Mousavi, N., 2011, **The Feasibility of Establishing the Framework of the Preparation of Business Model Development and Management of Border Markets Tamarchin**, Third National Conference on Geography and Scientific Approach to Sustainable Development, October. (*In Persian*)
 40. Boom Negar Pars Consulting Engineers, 2013, **Development Plan (comprehensive) of Piranshahr**, Piranshahr Municipality. (*In Persian*)
 41. Marashi, F. et al., Consulting Engineers, 1996, **Development Plan of the City of Piranshahr**,

Piranshahr Municipality. *(In Persian)*

42. Yousefi, L., 2002, **Urban Land Use Assessment in Accordance with Multiple Indexes**, MA Thesis, Department of Humanities and Social Sciences, University of Tabriz, Tabriz. *(In Persian)*
43. Niebuhr, A. and Stiller, S., 2002. **Integration** Effects in Border Regions: A Survey of Economic Theory and Empirical Studies (No. 179), HWWA Discussion Paper.
44. Chandoevrit, W., Chalamwong, Y., and Paitoonpong, S., 2005. **Thailand's Cross Border Economy: A Case Study of Sa Kaeo and Chiang Rai**, The Cross Border Economies of Cambodia, Laos, Thailand and Vietnam, PP. 145-199.
45. Van Der Veen, A., and Boot, D. J., 1995. **Cross-border Co-operation and European Regional Policy**, In Competitive European peripheries (PP. 75-94), Springer Berlin Heidelberg.
46. Ahmadipour, Z. and Elyasi, S.A., 2013. **The Role of Border Markets in Regional Security Case Study: Bashmogh Border Market in Marivan, Iran**, 72-92 *(In Persian)*